

DOI: 10.55643/fcaptr.4.45.2022.3784

Наталія Волоснікова

к.е.н., доцент кафедри загальної економічної теорії, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна;

ORCID: 0000-0001-9076-5231

Світлана Климова

к.е.н., доцент кафедри загальної економічної теорії, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна;

ORCID: 0000-0002-0041-6845

Ніно Губанова

к.е.н., доцент кафедри «Загальна економічна теорія», Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна;

ORCID: 0000-0002-9253-2666

Марина Косич

к.е.н., доцент кафедри маркетингу, комерційної діяльності та економічної теорії, Український національний університет залізничного транспорту, Харків, Україна;

e-mail: mariprof78@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7210-0938

(Corresponding author)

Вікторія Яцина

к.е.н., доцент кафедри загальної економічної теорії, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна;

ORCID: 0000-0002-4440-976X

Received: 29/06/2022

Accepted: 01/07/2022

Published: 31/08/2022

© Copyright

2022 by the author(s)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

АНОТАЦІЯ

За умови зближення національних економік деяких країн світу та посилення глобалізаційних процесів суттєво зростає міжнародна конкуренція саме між державами. Тому для України в умовах сьогодення важливим є пошук чинників підвищення національної конкурентоспроможності. У більшості випадків під конкурентоспроможністю розуміють здатність національної економіки займати провідні позиції на світовому ринку на базі інноваційної економіки, що забезпечує зростання рівня життя населення. Міжнародними узагальнюючими показниками конкурентоспроможності національних економік є Індекс глобальної конкурентоспроможності від Всесвітнього економічного форуму та рейтинг глобальної конкурентоспроможності за версією Інституту розвитку менеджменту. Обидва ці дослідження за останнє десятиріччя демонструють невисокі позиції України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності серед інших держав світу. Слабкі позиції рівня конкурентоспроможності за різними методиками виділяють однакові проблеми в соціально-економічному розвитку України: неефективне функціонування державних інститутів (значний рівень корупції, відсутність верховенства права та незахищеності права власності); низька результативність фінансового ринку (ненадійність банків та нерозвиненість фондових бірж); макроекономічна нестабільність (низький кредитний рейтинг країни та високі темпи інфляції); посилення проблем у сфері здоров'я (незначні доходи на душу населення та нерозвиненість інфраструктури охорони здоров'я скорочують тривалість здорового життя та в цілому погіршують якість життя). Таким чином, Всесвітній економічний форум відніс Україну до країн із перехідним станом від факторно-орієнтованої економіки до економіки, спрямованої на ефективність. Країнам, що перебувають на цьому етапі розвитку, Всесвітній економічний форум для підсилення національної конкурентоспроможності пропонує забезпечити ефективне функціонування державних та приватних інститутів і стабілізацію макроекономічного середовища, а далі покращувати ефективність виробничих процесів та професійну підготовку кадрів. Тому напрямами державної політики у сфері підвищення конкурентоспроможності України повинні стати: зниження рівня корупції, посилення ефективності діяльності фінансового ринку, забезпечення макроекономічної стабілізації, підсилення трудового потенціалу країни.

Ключові слова: конкурентоспроможність, індекс глобальної конкурентоспроможності, інноваційна економіка, конкурентні переваги

JEL Класифікація: F63, O11

ВСТУП

Динамічний розвиток міжнародних економічних відносин та посилення конкуренції спонукають кожну країну світу посилювати національні конкурентні позиції. Намагання України інтегруватися до європейської спільноти актуалізує процеси пошуку чинників підвищення національної конкурентоспроможності.

У дослідженнях, присвячених проблематиці конкурентоспроможності країни, переважають схожі погляди щодо передумов для здійснення конкурентних переваг, наводяться, у першу чергу, порівняння країн світу за рейтингами конкурентоспромо-

жності, де Україна має дуже слабкі позиції. На сьогодні ж формується низка актуальних питань, які необхідно детально вивчати, бо вони належать до внутрішніх засад розвитку конкурентного середовища держави. Динамічний розвиток світового господарства вимагає постійного аналізу різних аспектів конкурентоспроможності, що дозволить виділити основні джерела й ключові моменти перебудови з боку держави та бізнесу для забезпечення високого рівня національної конкурентоспроможності.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Проблеми національної конкурентоспроможності завжди були актуальними в різних країнах світу. Теоретичні засади конкуренції розроблено в дослідженнях таких науковців, як А. Сміт [16], Д. Рікардо [10], Й. Шумпетер [15], М. Портер [12], Д. Сакс [1], П. Хейне [21]. Проблеми національної конкурентоспроможності вивчаються й вітчизняними вченими (О. Гавриш та Л. Пронкіна [13] розглядають формування державної конкурентної політики; В. Геєць [24] визначає напрями зростання конкурентоспроможності України, Д. Лук'яненко [10] досліджує міжнародну конкурентоспроможність в умовах глобалізації, Я. Жаліло й Б. Кваснюк [1] розглядають сутність конкурентоспроможності та існування зв'язку з соціально-економічним становищем держави, Н. Тарнавська [7] вказує на інноваційні чинники конкурентоспроможності економіки). Зокрема, О. Амоша [13], В. Александрова, Л. Антонюк [1], А. Даниленко, Л. Федулова [13], О. Шнипко [7] у своїх працях аналізують питання побудови стратегії підвищення національної конкурентоспроможності України в умовах глобалізації; О. Власюк, О. Гаврилюк, О. Павловська [10], Л. Піддубна [11] досліджують інноваційні аспекти міжнародної конкурентоспроможності.

Однак, незважаючи на поточні дослідження проблем конкурентоспроможності національних економік, питання чинників забезпечення конкурентних переваг країни на міжнародному ринку залишається недостатньо вивченими, чим і зумовлюється актуальність його розгляду.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою статті є формування напрямів розвитку політики держави в побудові стратегії підвищення національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації. Для досягнення окресленої мети необхідно виконати наступні завдання: провести аналіз рівня конкурентоспроможності України порівняно з іншими країнами світу, визначити конкурентні переваги нашої держави, установити напрями державної політики у сфері посилення національної конкурентоспроможності.

МЕТОДИ

У дослідженні було використано такі методи: історико-логічний метод – для аналізу зміни показників, що входять до складу Індексу глобальної конкурентоспроможності; метод синтезу – для визначення сутності національної конкурентоспроможності; порівняльний метод – для дослідження рівня конкурентоспроможності України порівняно з іншими країнами світу; метод статистичного аналізу – для встановлення проблемних місць у складових рівня конкурентоспроможності України; метод узагальнення – для підсумку результатів дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Головним питанням економічної теорії є пошук можливостей задоволення зростаючих потреб населення при обмеженості ресурсів для виготовлення товарів та послуг. Інструментом вирішення цього питання є конкуренція, за допомогою якої здійснюється доступ до обмеженого переліку товарів та послуг, що підтверджує американський економіст П. Хейне [21, с. 414].

Конкуренція – це базова одиниця всієї системи ринкового господарства. Термін «конкуренція» з латинської «concurrentia» – це змагання, суперництво. Тобто мова йде про змагання між економічними суб'єктами за ефективне використання ресурсів у певній сфері діяльності. Близьким за значенням до дефініції «конкуренція» є категорія «конкурентоспроможність», яка з середини 1970-х років переймає на себе роль головного критерію при оцінюванні економічних, управлінських та політичних функцій держави. Тому конкурентоспроможність є визначальною ринковою категорією, що демонструє одну з важливіших рис ринку – його конкурентність [13, с. 35].

Із формуванням ринкових умов господарювання в країнах світу А. Сміт ототожнював конкуренцію з «невидимою рукою», яка змушує підприємців функціонувати раціонально [16]. Ця ідея була розвинена в ученні Д. Рікардо про торговельну конкуренцію, яка забезпечує природний обмін, тобто такий, що може здійснюватися без застосування грошей [10, с. 33]. Й. Шумпетер [15] пропонує новий тип конкуренції, де рушійною силою радикальних змін у соціально-економічному просторі є нововведення.

Детальніше розробив концепцію конкурентоспроможності М. Портер у книзі «Міжнародна конкуренція» [12]. Він стверджував, що конкуренція формується за рахунок конкурентних переваг, які у свою чергу базуються на впровадженні нових технологій та інновацій. Тобто головним критерієм конкурентоспроможності є розвиток суб'єкта на інноваційній основі, що дозволяє йому перемагати в конкурентній боротьбі. Необхідність цієї риси конкурентоспроможності відзначають і вітчизняні дослідники: Л. Антонюк, М. Горобинська, О. Павловська, Л. Піддубна [11].

Сьогодні в науковій літературі немає єдиного трактування терміна «конкурентоспроможність». Зазвичай конкурентоспроможність розглядається як здатність економіки певної держави конкурувати з економіками інших держав за рівнем ефективного використання національних ресурсів, збільшенням продуктивності виробництва та забезпеченням на такому ґрунті високого й постійно зростаючого рівня життя населення.

Зокрема, Л. Антонюк трактує конкурентоспроможність як «здатність країни займати і утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку завдяки потужному економічному потенціалу, що забезпечує зростання економіки на інноваційній основі; розвинутій системі ринкових інститутів; володінні значним інтелектуальним капіталом, інвестиційними ресурсами; гнучким реагуванням на зміни світової кон'юнктури та, відповідно до цього, диверсифікацією виробництва, максимально відстоюючи реалізацію національних інтересів заради економічної безпеки та високих стандартів життя населення» [1, с. 7].

Всесвітній економічний форум визначає національну конкурентоспроможність як здатність підтримувати в країні стабільні темпи економічного зростання в середньостроковому періоді, що дає можливість забезпечувати високий рівень добробуту нації [14].

Конкурентоспроможною О. Павловська називає національну економіку, яка формує: «1) стійке зростання стандартів життя населення країни на основі постійного підвищення продуктивності праці; 2) досягнення й утримання національними підприємствами таких позицій у світовій економіці, коли їхні товари та послуги успішно реалізуються на міжнародних ринках; 3) ефективне використання ресурсів, які акумулюються на міжнародних інвестиційних ринках; 4) інноваційну спрямованість на сучасній інформаційній основі; 5) усталеність соціально-економічного прогресу зі здатністю протистояти кризам, запобігаючи їм або нейтралізуючи їхні негативні наслідки» [10, с. 9].

В. Липов наголошує, що «у сучасному світі конкуренція мікроекономічних суб'єктів перетворюється на інструмент глобальної конкуренції держав...» та «результат фіксується місцем країни в глобальній економіці» [9, с. 22]. Щодо економічного аналізу у відкритій економіці, то конкурентоспроможність є здатністю країни протидіяти міжнародній конкуренції на внутрішньому ринку, ринках інших країн [23, с. 4].

Синтезуючи сутність національної конкурентоспроможності, можна запропонувати таке її тлумачення: це можливість національних підприємств змагатися з виробниками на міжнародних ринках за умови стійкого зростання добробуту населення та за рахунок упровадження інноваційних технологій.

В економічній літературі для визначення рівня конкурентоспроможності країни найчастіше використовуються міжнародні методики, представлені Інститутом розвитку менеджменту (IMD) та Всесвітнім економічним форумом (WEF). Дослідження оцінки рівня конкурентоспроможності Інституту розвитку менеджменту охоплює 63 країни на базі аналізу 330 чинників, що групуються в такі чотири категорії: «стан економіки», «ефективність уряду», «ефективність бізнесу», «стан інфраструктури» [2].

Рейтинг глобальної конкурентоспроможності за версією Інституту розвитку менеджменту (IMD) у 2019-2021 роках (див. Рис. 1) має низькі значення за рахунок незначних внутрішніх економічних показників – низького накопичення капіталу та ВВП на душу населення – 13080 \$ у 2020 році (для порівняння: Монголія – 12036 \$, Словаччина – 32710 \$, Польща – 33827 \$) [4]. Також у цій категорії – «стан економіки» – низькі показники в блоці міжнародних інвестицій за рахунок великих ризиків переміщення бізнесу та малих прямих інвестицій за кордон [3].

Блок «ефективність уряду» так само демонструє незначні рейтинги за показником «інституційна структура» (58, 61, 59 місця за 2019-2021 роки відповідно) за рахунок низького кредитного рейтингу країни та відсутності верховенства права, а також корупції (29, 31, 35 місця за 2019-2021 роки відповідно [3], [4]), низького рівня державних субсидій для підприємств. За індексом сприйняття корупції у 2021 році Україна посідає 122 місце зі 180 країн світу, що має негативну тенденцію порівняно з попереднім періодом – 117 місце у 2020 році [22]. Суттєве зростання

індексу сприйняття корупції відбулося після 2014 року, але, починаючи з 2019 року, ця позитивна тенденція стала на паузу, незважаючи на те, що боротьба з корупцією проголошена однією з пріоритетних цілей державної політики. Також немає стимулів до інвестування бізнесу іноземними інвесторами та є великий відсоток тіньової економіки, неефективна дія антимонопольного законодавства для попередження недобросовісної конкуренції – наголошують фахівці Інституту розвитку менеджменту.

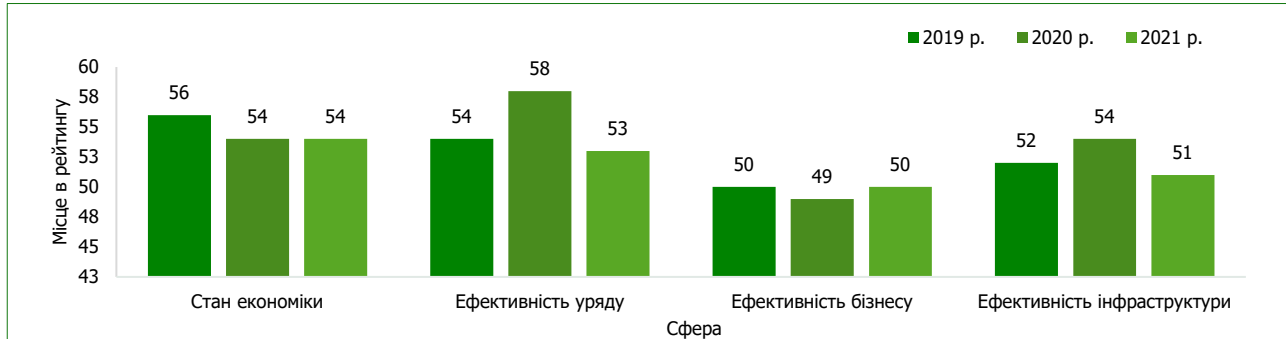

Рис. 1. Складові рейтингу глобальної конкурентоспроможності (IMD) України за роками. (Джерело: [3], [4])

У блоці ефективності бізнесу останні місця в рейтингу за критерієм «фінанси» (56, 60, 64 місця за роками відповідно): не захищені права акціонерів, не розвинені фондові біржі. У блоці «ефективність інфраструктури» погіршують ситуацію показники зниження кількості населення (від 42,1 млн. осіб у 2018 році до 41,58 млн. осіб у 2020 році) [3], [4], низька якість життя, нерозвиненість інфраструктури охорони здоров'я та негативний вплив на навколишнє середовище через низьку енергоємність виробництва.

Таким чином, спеціалісти Інституту розвитку менеджменту пропонують посилити реформування політичної, правової та судової систем, боротьбу з корупцією; відновлення економіки та реалізацію приватно-державного партнерства, особливо для інфраструктурних проєктів; підвищення реальних доходів домогосподарств та норми збереження й поживлення вітчизняного фондового ринку.

Звіти Всесвітнього економічного форуму / World Economic Forum із визначення рівня конкурентоспроможності кожної окремої країни вже багато років є тим орієнтиром, за допомогою якого політичні й бізнес-лідери встановлюють слабкі й сильні чинники в національних економіках, оцінюють ефективність економічної політики та інституційних перетворень. Експерти ВЕФ розглядають конкурентоспроможність як сукупність установ, політики й чинників, які визначають ступінь продуктивності господарства, що впливає на рівень процвітання, якого може досягти країна.

Головним засобом узагальненої оцінки конкурентоспроможності держав є Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index), який щорічно розраховується Всесвітнім економічним форумом для того, щоб оцінити конкурентоспроможність 140 економік для забезпечення розуміння чинників їхньої продуктивності та розвитку [6]. Цей індекс аналізує конкурентоспроможність у 12 сферах (інститути, інфраструктура, макроекономіка, здоров'я та початкова освіта, вища освіта та навчання, ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, розвиток фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку, бізнес-динаміка й інновації), які включають 114 показників, а потім узагальнюються в єдиний індекс, що відображає загальну конкурентоспроможність економіки країни [24, с. 95].

В останні роки провідні позиції в рейтингу серед у середньому 140 країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності займають Швейцарія, Сінгапур, США та Нідерланди.

Всесвітній економічний форум постійно вдосконалює методику розрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності відповідно до змін та перетворень у макро- та мікроекономічних сферах у світі. Так, у 2018 році було змінено методику розрахунку індексу: залишилося 12 компонентів, але трохи змінилися їхні назви, зменшилася кількість показників зі 114 до 98, серед яких 64 – нові. Ці зміни в методиці обумовлені стрімким розвитком країн під впливом Четвертої індустріальної революції та динамічним розвитком цифрових технологій, які не враховувалися раніше [18].

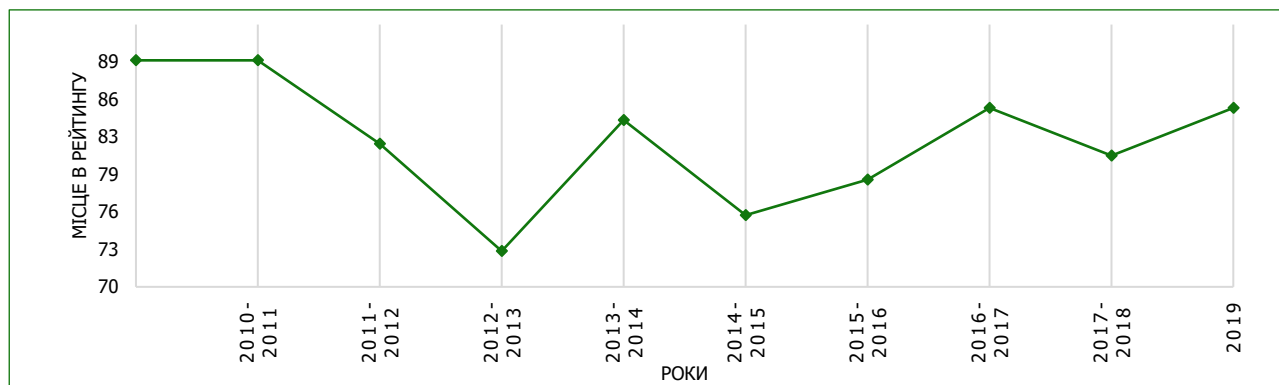

Рис. 2. Показники індексу глобальної конкурентоспроможності (GCI) України за роками. (Джерело: [14])

За підсумками рейтингу глобального індексу конкурентоспроможності, останні 10 років поспіль Україна мала низькі позиції серед більш ніж 140 країн світу (див. Рис. 2). У 2010 році Україна перебувала на 89 місці поруч з Албанією та Гамбією, але до 2013 року покращила свої позиції аж на 16 пунктів до 73 місця. Далі ситуація погіршувалася: у 2019 році Україна опинилася на 85 місці серед 141 країни між Шрі-Ланкою та Молдовою. Відповідно до звіту Всесвітнього економічного форуму, у 2019 році знизилися позиції в семи з дванадцяти сфер: найбільші втрати в показниках «ефективність ринку праці» (17 пунктів), «розвиток фінансового ринку країни» та «охорона здоров'я та початкова освіта» (9 пунктів за кожним). Найбільші проблеми 2019 року Україна мала в таких сферах: інститути (104 місце), макроекономічна стабілізація (133 місце), охорона здоров'я (101 місце), розвиток фінансового ринку (120 місце) [19].

На перетині 2019-2020 років світ зіткнувся із всеохоплюючою пандемією, яка призупинила економічні процеси. Тому наприкінці 2020 року Всесвітнім форумом було випущено спеціальне видання – Доповідь про глобальну конкурентоспроможність, спеціальний випуск 2020: «Як країни просуваються на шляху до одужання» [20], який демонструє кроки перетворення економічних систем після пандемії COVID-19 у цілому, без ранжування. Рекомендації для перетворення наведені за чотирма базовими напрямками: сприятливе середовище, людський капітал, ринки, інноваційні екосистеми. Глобальний індекс конкурентоспроможності не розраховувався у 2020-2021 роках, тому буде проаналізовано рейтинг конкурентоспроможності України за 2017-2019 роки.

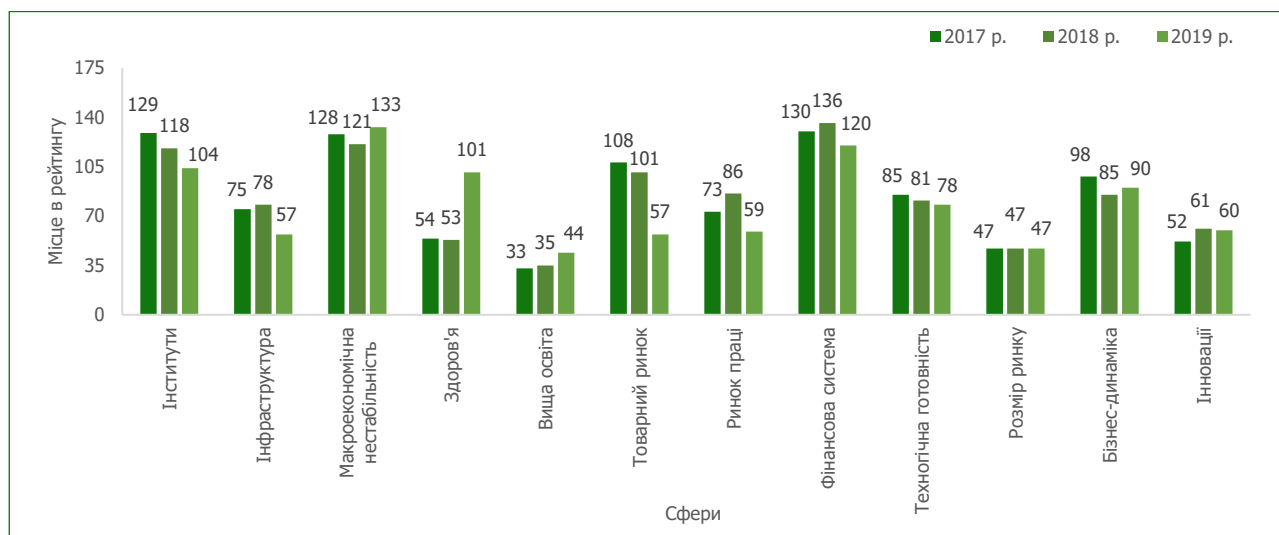

Рис. 3. Складові індексу глобальної конкурентоспроможності (GCI) України за роками. (Джерело: [17], [18], [19])

Найгірша ситуація у 2019 році (див. Рис. 3) спостерігалася у сфері інститутів за показниками безпеки (високий рівень організованої злочинності, випадки тероризму – війна на сході), значний рівень корупції та низький показник за правами власності. Сфера макроекономічної стабілізації провалювалася через значні темпи інфляції та негативну динаміку боргу країни. Сфера здоров'я продемонстрована показником очікуваної тривалості здорового життя, який у нашій країні складає 61 рік порівняно із середнім показником у Європі – 75 років. Сфера розвитку фінансового

ринку суттєво відстала за рахунок низької ринкової капіталізації, ненадійності банків та високого рівня проблемних кредитів від загальної суми кредитів (54, 5 %) [19].

У 2017-2018 роках наша країна мала ще гірше становище (див. Рис. 3), ніж у 2019, щодо інститутів (118 місце), за рахунок незначного рівня захисту права власності загалом та інтелектуальної власності зокрема, суттєвого відволікання державних коштів від цільового призначення (119 місце), заниженого ступеня судової незалежності, неефективності правової бази при розв'язанні судових спорів, підвищення витрат бізнесу через тероризм (війни на сході), відсутності захисту інтересів акціонерів, що мають невелику частку акцій підприємства й тому не впливають на рішення ради директорів (міноритарні акціонери) [18].

Також критичними були показники макроекономічної стабілізації у 2017-2018 роках – 121 місце серед 137 країн. Порушення стабілізації відбувалося за рахунок високих темпів інфляції, на рівні 13,9 %, що відповідало 129 позиції в загальному рейтингу країн, великого державного боргу – 81 % ВВП та низького кредитного рейтингу країни – 123 місце [16]. Трохи кращою була ситуація з ефективністю фінансових послуг – 136 місце у 2019 році порівняно зі 120 у 2017-2018 роках. Такі низькі позиції обумовлені недоступністю фінансових послуг (120 місце), ненадійністю банків (135 місце) та слабким регулюванням фондових бірж (134 місце). У періоді, що аналізується, ефективність товарного ринку мала аж 101 місце з 137 країн. Це пояснювалося існуванням неефективного антимонопольного законодавства та відсутністю стимулів до інвестування через суттєвий податковий тягар та митні процедури, переважання іноземної власності.

За всіма перерахованими вище показниками ще катастрофічнішим було становище у 2016-2017 роках [17]. За сферою інститутів наша країна перебувала аж на 129 місці серед 138 країн. Такий критичний стан був обумовлений іще нижчим ступенем тих самих показників, що й у попередньому періоді. Також значно гіршою була ситуація у сфері макроекономічної стабільності, ефективності товарного ринку та фінансової системи (див. Рис. 3).

Аналіз рівня конкурентоспроможності за різними методиками вказує на наявність однакових проблем у соціально-економічному розвитку України, що спостерігаються протягом декількох років поспіль: нерезультативна діяльність державних інститутів (значний рівень корупції, відсутність верховенства права та незахищеність права власності); неефективність фінансового ринку (ненадійність банків та нерозвиненість фондових бірж); макроекономічна нестабільність (низький кредитний рейтинг країни та високі темпи інфляції); негативні тенденції у сфері здоров'я (незначні доходи на душу населення та нерозвиненість інфраструктури охорони здоров'я скорочують тривалість здорового життя та в цілому погіршують якість життя).

Всесвітній економічний форум відніс Україну до країн із перехідним станом від факторно-орієнтованої економіки до економіки, спрямованої на ефективність. Відповідно до теорії стадій розвитку за Індексом Глобальної конкурентоспроможності, виділяється 3 стадії:

- факторно-орієнтована економіка;
- економіка, орієнтована на ефективність;
- інноваційна економіка.

На першій стадії конкурентоспроможність держави забезпечується факторами виробництва, у більшості випадків природними ресурсами та дешевою робочою силою. На другій стадії високий рівень конкурентоспроможності досягається за рахунок підвищення ефективності виробництва. Найвища, третя стадія, вимагає впровадження у виробництво складних процесів та інновацій.

За даними Всесвітнього економічного форуму, Україну останні декілька років відносили до перехідного етапу з першої стадії до другої. На думку Всесвітнього економічного форуму, забезпечення конкурентоспроможності в цій ситуації залежить від ефективно функціонуючих державних і приватних інститутів, добре розвинутої інфраструктури, стабільного макроекономічного середовища, здорової робочої сили. За двома з чотирьох показників наша країна має низькі позиції – діяльність державних інститутів та макроекономічне середовище, які є об'єктами держрегулювання економіки.

На другій стадії розвитку, що орієнтована на показники ефективності, на думку Всесвітнього економічного форуму, необхідно розробляти більш ефективні виробничі процеси та підвищувати якість продукції, що забезпечується ефективним функціонуванням товарних, трудових та фінансових ринків, зростанням професійної підготовки та здатністю використовувати переваги існуючих технологій. Усе це є основними напрямками діяльності, здатними підвищити конкурентоспроможність нашої держави на світовому ринку.

Таким чином, для посилення рівня конкурентоспроможності України необхідно здійснити наступні заходи державної політики:

- зменшення рівня корупції через формування ефективної роботи антикорупційних організацій та прийняття антикорупційної стратегії для України, посилення цифровізації державних послуг;
- зростання ефективності діяльності фінансового ринку шляхом підвищення надійності роботи банківської сфери та розвитку фондового ринку;
- забезпечення макроекономічної стабілізації країни за рахунок зменшення державного боргу для підсилення кредитного рейтингу країни;
- підсилення трудового потенціалу через оновлення програм перекваліфікації та інвестицій у навички.

Сьогодні важливим кроком на шляху підтримки конкурентоспроможності нашої держави є рішення певних країн про скасування мита та квот на українські товари, що дозволить створити конкурентні переваги для України на світовому ринку. Першою це зробила Велика Британія, далі Канада та Європейський Союз. Останній для нас є важливим торговельним партнером на світовому ринку, бо на ЄС припадає 40 % загального обсягу зовнішньої торгівлі України [8]. Скасування мита та квот у першу чергу стане в пригоді аграріям, на продукцію яких раніше поширювалися квоти, що були невеликими для українських сільськогосподарських експортерів.

ВИСНОВКИ

Досліджено різні аспекти категорії «національна конкурентоспроможність» та запропоновано поняття, яке синтезує сучасні чинники забезпечення конкурентних переваг для країни. Проаналізовано сучасний стан рівня конкурентоспроможності України за різними світовими методиками та виявлено однакові фактори, які обумовлюють низькі позиції України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності: нерезультативне функціонування державних інститутів, низька ефективність фінансового ринку, відсутність макроекономічної стабільності та погіршення показників у сфері здоров'я. Доведено зростання ролі концепції конкурентоспроможності в умовах глобалізації соціально-економічних відносин та відкритості економік світу. Тому, державна політика повинна зосередитися на наступних напрямках: зниження рівня корупції, збільшення ефективності діяльності фінансової сфери, подолання макроекономічної нестабільності та посилення трудового потенціалу країни.

Методика розрахунку індексів конкурентоспроможності постійно вдосконалюється відповідно до світових змін та перетворюється у макро- та мікроекономічних сферах. Таким чином, пропонуємо посилити ступінь інноваційної складової та якості життя в рейтингу конкурентоспроможності, що може стати темою для подальших наукових розробок.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Antoniuk, L. L. (2004). Mizhnarodna konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky v umovakh hlobalizatsii [International competitiveness of the national economy in the context of globalization]. Extended abstract of doctoral's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
2. International Institute for Management Development. (2022). All criteria list. Retrieved from https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2022/all_criteria_list_wcy_2022.pdf
3. International Institute for Management Development. (2020). IMD World Competitiveness Booklet 2020. Retrieved from <https://imd.cld.bz/IMD-World-Competitiveness-Yearbook-2020/115/#zoom=z>
4. International Institute for Management Development. (2021). IMD World Competitiveness Yearbook 2021. Retrieved from https://nitielibrary.remotexs.in/sites/default/files/wcy_2021_with_covers.pdf
5. Fertikova, T. M. (2015). Osoblyvosti rozvytku instytutu konkurentsiii v ekonomitsi ukrainiu svitli teorii instytutsiinykh zmin [Features of the development of the institute of competition in the economy of Ukraine in the light of the theory of institutional change]. Naukovi pratsi. Ekonomika - Scientific works. Economy, 253(265), 33-38. Retrieved from <http://economy.chdu.edu.ua/article/download/108133/103131> [in Ukrainian].
6. Kovalska, L. (2005). Sut poniattia konkurentospromozhnosti v transformatsiinyi period [The essence of the concept of competitiveness in the transformation period]. Zbirnyk naukovykh prats LDTU. Seria: Rehionalna ekonomika - Collection of

- scientific works of LSTU. Series: Regional Economy, 2(5), 200 [in Ukrainian]
7. Kravchenko, L.V., Dernova, I.A., Borovyk, T.M. (2020) Hlobalnyi vymir konkurentospromozhnosti Ukrainy [Global dimension of ukraine's competitiveness]. *Svitove gospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny - World economy and international economic relations*, 42, 29-34. Retrieved from http://market-infr.od.ua/journals/2020/42_2020_ukr/7.pdf [in Ukrainian].
 8. Lutsenko, E. (2022). Evroparlament podderzhal otmenu poshlin na vse tovary iz Ukrainy [The European Parliament supported the abolition of duties on all goods from Ukraine]. *Hromadske*. Retrieved from <https://hromadske.ua/ru/posts/evroparlament-podderzhal-otmenu-poshlin-na-vse-tovary-iz-ukrainy-teper-reshenie-dolzhen-prinyat-sovet-es> [in Ukrainian].
 9. Lypov, V.V. (2018). Konkurentna stratehiia rozvytku Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Competitive strategy of Ukraine's development in the conditions of globalization]. *Ekonomika Ukrainy - Ukraine economy*, 3, 21-35 [in Ukrainian].
 10. Pavlovska, O. D. (2004). Konkurentospromozhnist natsionalnykh ekonomik v umovakh investytsiinoi hlobalizatsii [Competitiveness of national economies in the context of investment globalization]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
 11. Piddubna, L. I., & Horobynska, M. V. (2016). Investytsiino-innovatsiini imperatyvy suchasnoi strukturnoi polityky [Investment and innovation imperatives of modern structural policy]. *Ekonomika rozvytku - Economics of Development*, 4 (80), 33-43. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecro_2016_4_6.pdf [in Ukrainian].
 12. Porter, M. (2020). Konkurentna stratehiia. Tekhniki analizu haluzei i konkurentiv [Competitive strategy. Techniques of analysis of industries and competitors]. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
 13. Pronkina, L. I., & Havrysh, O. M. (2019). Suchasni problemy konkurentospromozhnosti derzhavy [Modern problems competitiveness of the state]. *Ahrosvit – Agrosvit*, 7, 32-36. Retrieved from http://www.agrosvit.info/pdf/7_2019/6.pdf DOI: [10.32702/2306-6792.2019.7.32](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.7.32) [in Ukrainian].
 14. Reyting stran mira po Indeksu global'noy konkurentosposobnosti [Ranking of countries of the world according to the Global Competitiveness Index]. Gumanitarnyy portal. Retrieved from <https://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index> [in Ukrainian].
 15. Shumpeter, Y. (2011). Teoriia ekonomichnoho rozvytku. Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidotka ta ekonomichnoho tsykladu [Theory of economic development. Research of profit, capital, credit, interest and economic cycle]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].
 16. Smit, A. (2018). Doslidzhennia pro pryrodu i prychny bahatstva narodiv [Research on the nature and causes of the wealth of nations]. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
 17. The World Economic Forum. (2017). The Global Competitiveness Index. The Global Competitiveness Report 2016-2017. Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf
 18. The World Economic Forum. (2018). The Global Competitiveness Index. The Global Competitiveness Report 2017-2018. Retrieved from <https://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
 19. The World Economic Forum. (2019). The Global Competitiveness Index. The Global Competitiveness Report 2019. Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
 20. The World Economic Forum. (2020). The Global Competitiveness Report SPECIAL EDITION 2020. How Countries are Performing on the Road to Recovery. Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf?fbclid=IwAR0wqSch5BPNbnjswuyJTPgdsu_PE7MZyIpl009G1BUgn0d3VHtWUQUOuoQQ
 21. Tkachova, N.P., & Pererva, P.H. (2017). Doslidzhennia rynku pidpriemstv elektrotekhnichnoi promyslovosti [Enterprise market research electrical industry]. *Natsionalnyi tekhnichniy universytet «Kharkivskiy politekhnichniy instytut» - Electronic National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"*, 414-415. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/160157544.pdf> [in Ukrainian].
 22. Transparency International Ukraine (2021). Indeks spyiniattia koruptsii - 2021 [Corruption Perceptions

- Index - 2021]. Retrieved from <https://cpi.ti-ukraine.org/>
23. Tymoshenko, O.V. (2017). Konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky: teoretyko-metodolohichni aspekty [Competitiveness of the national economy: theoretical and methodological aspects]. Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu - Scientific Bulletin of the International Humanities University, 3, 4-9. Retrieved from <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/26-1-2017/3.pdf> [in Ukrainian].
24. Vasyliieva, O. I., & Rybka, A. O. (2021). Analiz suchasnykh problem formuvannia ta rozvytku liudskoho kapitalu v Ukraini [Analysis of modern problems of formation and development of human capital in Ukraine]. Investytsii: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience, 4, 93-97. Retrieved from http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2021/17.pdf DOI: [10.32702/2306.6814.2021.4.93](https://doi.org/10.32702/2306.6814.2021.4.93) [in Ukrainian].

Nataliia Volosnikova, Svitlana Klymova, Nino Hubanova, Maryna Kosych, Viktoriya Yatsyna

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF UKRAINE'S COMPETITIVENESS IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

With the convergence of the national economies of some countries and the intensification of globalization processes, international competition between states is growing significantly. Therefore, for Ukraine, in today's conditions, it is important to find factors to increase national competitiveness. In most cases, competitiveness is understood as the ability of the national economy to occupy a leading position in the world market, which ensures the growth of living standards on the basis of an innovative economy. The international general indicators of competitiveness of national economies are the Global Competitiveness Index from the World Economic Forum and the Global Competitiveness Rating according to the Institute of Management Development. Both of these studies over the past decade demonstrate Ukraine's low position in international competitiveness rankings among other countries. Weak positions of the level of competitiveness according to different methods highlight the same problems in the socio-economic development of Ukraine: inefficient functioning of state institutions (significant level of corruption, lack of rule of law, and insecurity of property rights); low efficiency of the financial markets (unreliability of banks and underdevelopment of stock exchanges); macroeconomic instability (low credit rating of the country and high inflation); exacerbation of health problems (low per capita income and underdeveloped health infrastructure shorten healthy life expectancy and overall quality of life). Thus, the World Economic Forum classified Ukraine as a country in transition from a factor-oriented economy to an efficiency-oriented economy. For countries at this stage of development, the World Economic Forum, to strengthen national competitiveness, proposes to ensure the effective functioning of public and private institutions and stabilize the macroeconomic environment, and further improve the efficiency of production processes and training. Therefore, the directions of state policy in the field of increasing Ukraine's competitiveness should be: reducing the level of corruption, strengthening the efficiency of the financial market, ensuring macroeconomic stabilization, strengthening the country's labor potential.

Keywords: competitiveness, global competitiveness index, innovative economy, competitive advantages

JEL Classification: F63, O11